

А.Ю. ПОЛЧАНОВ*(Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, Україна)***О.О. ПОПЛАВСЬКИЙ***(Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, Україна)*

Особливості діяльності ісламських страхових компаній

Стаття присвячена розкриттю теоретичних та практичних аспектів діяльності ісламських страхових компаній. Розглянуто вихідні положення ісламської моделі страхування, що випливають з релігійно-правових норм, зокрема «гарар» (елемент невизначеності та неясності), «мейсір» (спекуляція та азарт) та «риба» (лихварство). За результатами узагальнення останніх англійських публікацій з даної тематики розкрито організаційні положення діяльності сучасних такафул компаній. На підставі аналізу статистичних даних визначено особливості розвитку страхування в країнах зони поширення ісламу. Економічне зростання та низький рівень проникнення страхування свідчать про суттєвий його потенціал в регіоні, а розміщення коштів у високоліквідні та надійні інструменти грошового та фондового ринку відображає виважену інвестиційну політику, зорієнтовану на збереження активів такафул компаній. Приділено увагу розкриттю сутності «сукук», що є особливим видом цінних паперів, емітованих відповідно до положень ісламської фінансової доктрини.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, ісламське страхування, такафул, страхова компанія, фінансовий ринок.

А.Ю. ПОЛЧАНОВ*(Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир, Украина)***А.А. ПОПЛАВСКИЙ***(Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир, Украина)*

Особенности деятельности исламских страховых компаний

Статья посвящена раскрытию теоретических и практических аспектов деятельности исламских страховых компаний. Рассмотрены исходные положения исламской модели страхования, вытекающие из религиозно-правовых норм, в частности «гарар» (элемент неопределенности и неясности), «мейсир» (спекуляция и азарт) и «риба» (ростовщичество). По результатам обобщения последних англоязычных публикаций по данной тематике раскрыты организационные положения деятельности современных такафул компаний. На основании анализа статистических данных были определены особенности развития страхования в странах зоны распространения ислама. Экономический рост и низкий уровень проникновения страхования свидетельствуют о существенном его потенциале в регионе, а размещение средств в высоколиквидные и надежные инструменты денежного и фондового рынка отражает взвешенную инвестиционную политику, ориентированную на сохранение активов такафул компаний. Уделено внимание раскрытию сущности «сукук» – особого вида ценных бумаг, эмитированных в соответствии с положениями исламской финансовой доктрины.

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, исламское страхование, такафул, страховая компания, финансовый рынок.

A.Yu. POLCHANOV*(Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr, Ukraine)***O.O. POPLAVSKYI***(Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr, Ukraine)*

Peculiarities of Activities of Islamic Insurance Companies

The article is devoted to the theoretical and practical aspects of activities of Islamic insurance companies. The basic assumptions of the Islamic insurance model arising from religious and legal norms are considered, including

Фінанси та оподаткування

'Harare' (an element of uncertainty and ambiguity), 'meysir' (speculation and excitement), and 'fish' (usury). Based on the results of summarizing recent English publications on the subject, the organizational provision of modern takaful companies are revealed. Based on the analysis of statistical data, the peculiarities of development of insurance in the countries within the area of spread of Islam are determined. Economic growth and low insurance penetration indicate its significant potential in the region, and the allocation of funds in highly liquid and secure instruments of monetary and stock market reflects a balanced investment policy aimed at preserving the assets of takaful companies. Attention is paid to the disclosure of the essence of 'sukuk', which is a special type of securities issued pursuant to the provisions of the Islamic financial doctrine.

Keywords: investment, Islamic insurance, takaful, insurance company, financial market.

Постановка проблеми. Глобальний ринок фінансових послуг зазнає постійних змін, задовольняючи мінливі потреби держави, бізнес-структур та приватних осіб. Світова економічна криза оголила окремі невирішені протиріччя існуючої фінансової моделі та дала поштовх до її подальшого розвитку. До числа таких перспективних напрямів можна віднести зростання сектору ісламських фінансових установ, зокрема страхових (такафул) компаній.

За підрахунками «TheCityUK» обсяг активів згаданих інститутів за підсумками 2014 року склав 2 трлн. дол. США, демонструючи стабільне зростання з 620 млрд. дол. США у 2007 році, тобто майже в три рази, а прогнозований обсяг активів в 2018 році може становити 3 трлн. дол. США [12, с. 17]. Близько трьох четвертих активів зосереджено в країнах Близького Сходу та Північної Африки – основних зонах поширення ісламу.

Зважаючи на динаміку зростання чисельності мусульманського населення в світі цілком очікуваним є посилення глобальної ролі ісламських фінансових інститутів, що викликає інтерес науковців та практиків та визначило актуальність даної публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика діяльності такафул компаній відображена в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед останніх інтерес викликають такі англomовні публікації цього десятиліття:

- вивчення масштабів, організаційно правових форм та оцінка ризику неплатоспроможності такафул компаній в 19 країнах світу (Amri Khalid Al та Cummins David, Weiss Mary A. «Economies of Scope, Organizational Form, and Insolvency Risk: Evidence from the Takaful Insurance Industry», 2014) [6];

- проведений аналіз вибору такафул та традиційних страхових компаній в Малазії (Mohammed Kamil та Dr. Naail «Factors Influencing the Choice of Takaful Over Conventional Insurance: The Case of Malaysia», 2014) [9];

- вивчення бізнес-моделі такафул операторів (Mohammad Abdullah Nadwi «An Analysis of the Business Challenges Posed Exclusively to Takaful Operators», 2011) [3];

- обґрунтування ролі такафул моделі розподілу ризиків (Said Dr. Ali та Grassa Rihab «Does Risk Sharing Model Have Contributed to the Growth of Takaful», 2014) [10];

- аналіз інвестиційного портфеля такафул компаній (Abdulrahman Khalil Tolefat та Mehmet Asutay «Takaful Investment Portfolios», 2013) [5].

Разом з тим відновлення глобальної економіки та

стабілізація страхової галузі в умовах активного розвитку цифрових технологій спрощують доступ до таких фінансових продуктів, що потребує подальшого дослідження.

Метою статті є вивчення діяльності ісламських страхових (такафул) компаній для виявлення їх особливостей та можливого впливу на світові тенденції.

Методика дослідження. Для досягнення поставлених задач було застосовано як загальнонаукові, так специфічні методи (зокрема, табличний, графічний, економіко-статистичний).

Виклад основних результатів дослідження. Становлення страхових компаній, що надають страховий захист відповідно до норм Шариату почалось наприкінці 70-х років минулого століття в країнах зони поширення ісламу. В той же час помилково вважати, що до цього страхових відносин в цьому регіоні не існувало, що підтверджується історичними дослідженнями. Проте саме налагодження організаційного механізму надало поштовх до розвитку ісламської системи страхування, яку в абсолютній більшості публікацій називають такафулом.

Неприйнятність традиційного страхування для мусульманського населення зумовлена невідповідністю останнього нормам ісламського права, зокрема [6, с. 7]:

- існуванням невизначеності (гарар), оскільки достовірно не відомо чи матиме місце страховий випадок чи ні.

- комерційне страхування можна розглядати як деяку азартну гру, що передбачає одержання невиробничого доходу (мейсір);

- заборонаю позичкового процента, тобто лихварства (риба) є ключовою в інвестиційному бізнесі, що пов'язано з тлумаченням уривків Корану та вчень пророка Мухаммеда, а заборона неетичного використання коштів робить неможливим капіталовкладення у виробництвом алкоголю, наркотиків, зброї та інші антисоціальні напрями.

Такафул за своє суттю поєднує риси комерційного та взаємного страхування, і передбачає:

- створення пулу страховиків, аналогічного до страхового фонду, але на відміну від останнього, його формування здійснюється не за рахунок страхових внесків, а добровільних пожертвувань (табарру);

- такі дії учасників позиціонуються як форма взаємодопомоги і не суперечить принципу мейсір;

- розміщення тимчасово вільних коштів фонду здійснюється у дозволені з релігійної точки зору напрями, а можливий дохід отриманий від такої

діяльності знижуватиме розмір внесків, може виступати в якості знижки за страховий захист.

Організація діяльності такафул компаній може передбачати кілька моделей, в рамках яких такафул оператор, що здійснює управління страховим фондом, отримує винагороду у вигляді комісії (модель Вакала), частки в прибутках та збитках (модель Мударабана), або частково поєднуючи перше і друге (змішана модель).

У зв'язку зі зростанням попиту на такий вид страхового захисту спостерігається збільшення числа компаній, як надають послуги не тільки у країнах поширення ісламу, але й закордоном через систему «такафул вікон» (takaful window). Суть останньої

полягає в тому, що традиційні страховики пропонують страхові продукти, що відповідають вимогам переконливих прихильників Шаріату, в інших країнах світу.

Незважаючи на втрату значної динаміки у зростанні обсягів страхових внесків, що в середньому складала 22 % протягом 2007-2011 рр. проти 14 % в 2012-2014 рр., діяльність такафул компанії продовжує набирати оберти, але рівень проникнення страхування (частка страхових платежів у ВВП) залишається низьким (рис. 1). На думку аналітиків драйверами розвитку галузі є економічно розвинені країни Південної Азії (Малайзія, Індонезія, Бруней, Сінгапур і Таїланд) [7, с. 7].

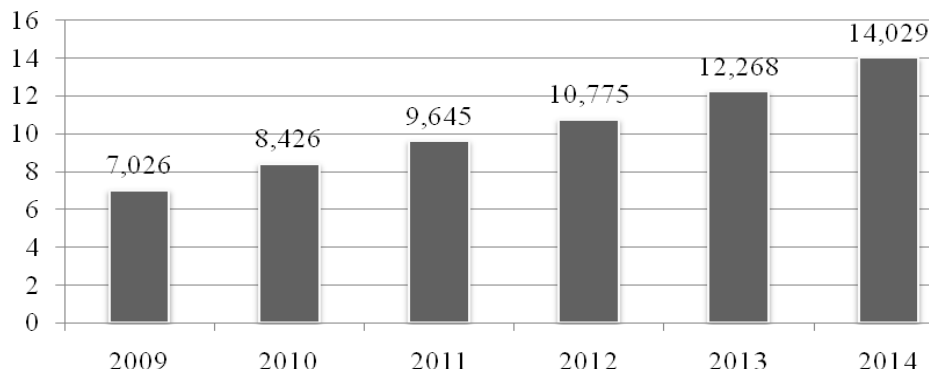

Рис. 1. Обсяг страхових внесків до такафул компаній в світі протягом 2009-2014 рр., млрд. дол. США
Джерело: [7, с. 7].

Обсяг активів під контролем такафул компаній за підсумками 2014 року склав 35 млрд. дол. США [11, с. 28], що викликає інтерес до оцінки їх інвестиційної діяльності.

Нерівномірність розвитку страхування в окремих регіонах, особливості законодавчої регламентації та залежність від розвитку банківського сектора ускладнюють узагальнення практики діяльності такафул компаній.

Виходячи з специфіки діяльності страховики інвестують переважно в прості, надійні та високоліквідні інструменти при незначному рівні вкладень в пайові цінні папери. За результатами опитування «Ernst & Young» у більш ніж 42 % такафул компаній частка готівки та облігацій складає понад 20 %, при цьому в акціях розміщено менше 10 % активів, що забезпечує рентабельність інвестиційної діяльності страховиків в середньому на рівні 4,8 % [7, с. 10].

Відповідно до «Керівництва з управління інвестиціями такафул операторів», розроблених центральним банком Малайзії, яка є одним із світових лідерів в даному сегменті, зокрема передбачено обмеження [8, с. 51]:

- на частку в статутному капіталу інших компаній (до 10 % вартості чистих активів);
- на інвестиції в цінні папери та структуровані фінансові продукти пов'язаних компаній (до 25 %);
- вкладень в цінні папери, що не обертаються на біржі (до 10 %) та структуровані фінансові продукти

(до 15 %).

При цьому на емітовані федеральним урядом та центральним банком цінні папери такі ліміти не розповсюджуються.

Оцінка інвестиційних активів здійснюється за ринковою вартістю з урахуванням локальних стандартів фінансової звітності, а методичні підходи такої оцінки підлягають оприлюдненню у звіті зовнішнього аудитора.

Як зазначає в своїй дисертації Толефат Абдулрагман Кгаліл, інвестиційна стратегія визначається структурою такафул компанії, яка включає акціонерний фонд, загальний фонд та сімейний такафул, що мають різну природу формування і використання [4, с. 80]. Акцентуючи в роботі увагу на порівнянні інвестиційних портфелів компаній в Малайзії та країнах Персидської затоки (Gulf Cooperation Council або GCC), дослідник звернув увагу на схожість короткострокових вкладень та відмінності довгострокових інвестицій. Так, такафул компанії країн GCC віддають перевагу акціям, в той час коли в Малайзії є досить розвинений ринок особливого виду цінних паперів під назвою сукук, і страховики розміщують в них свої активи.

В фаховій літературі сукук ще називають ісламськими облігаціями, проте на відміну від облігацій вони відображають не відносини боргу, а засвідчують частку в певному бізнесі. Сукук – це сертифікати рівної номінальної вартості, що засвідчують неподільну частку володіння в

Фінанси та оподаткування

матеріальних активах, наданих послугах, активах певного проекту або спеціального інвестиційного проекту [1, с. 38].

Цей інструмент не суперечить шаріату, адже це частка в реальних активах та забезпечується ними, а емітентами сукук також можуть бути ісламські фінансові інститути, урядові організації та компанії. Тому їх активне використання є досить очікуваним, враховуючи обмеження щодо деривативів та цінних паперів з фіксованою доходністю, що на даний час використовуються для формування інвестиційного портфеля компаній з розвинених країн.

В цілому на формування інвестиційного портфеля такафул компаній впливають правова регламентація, оподаткування та макроекономічні умови конкретної країни та її специфіка. Так в Бахреїні та Індонезії переважають вкладення в депозити, в Об'єднаних Арабських Еміратах – акції, в Пакистані – державні цінні папери [13, с. 16].

Відповідно до звіту «Майбутнє світових релігій: Прогнози зростання чисельності населення, 2010-2050» в 2050 році чисельність мусульман в світі зросте на 78 % і складатиме 2,8 млрд. людей і впритул наблизиться до кількості християн [2]. Населення України в 2050 року в переважній більшості залишиться християнським, проте кількість мусульман зросте в 2,4 рази до 1,3 млн. осіб, що все ще складатиме незначну його частку (3,7 %).

І хоч вплив ісламського фінансового сектору на вітчизняну економіку практично відсутній, проте враховуючи світові тенденції збільшення мусульман в світі та окремих регіонах, в Україні через кілька десятирок років можуть з'явитись не тільки ісламські фінансові продукти, але й повноцінні фінансові інститути.

Вивчення теоретичних та практичних аспектів діяльності ісламських страхових компаній дає можливість зробити такі **висновки**:

1) Вплив релігії в мусульманському суспільстві є більш відчутнішим ніж, наприклад, в християнських країнах, що відобразилось в організації економічних відносин. Здебільшого це стосується обмежень у фінансовій діяльності (критика спекулятивних операцій, лихварства тощо).

2) Економічний розвиток країн-експортерів нафти зумовив становлення особливого виду фінансових інститутів, якими є такафул компанії. Поєднуючи в собі риси класичних страхових компаній та фондів спеціального призначення, такафул компанії стали феноменом у фінансовій системі.

3) Ключові особливості діяльності такафул компаній пов'язані з організацією страхового захисту в процесі передачі ризику та розміщення тимчасово вільних коштів сформованого грошового фонду, тобто під час реалізації визначальних функцій страхування як економічної категорії – ризикової та інвестиційної.

4) Існуючі масштаби ісламського фінансового сектору не дають йому можливості стати альтернативною домінуючою в світі моделі

формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, але враховуючи причини кризових явищ в глобальній економіці та демографічно-релігійні зміни, значення ісламських інститутів зростатиме.

4 Список використаних джерел

1. *Дадалко, С.* Ценные бумаги сукук: концепт и тенденции развития рынка [Электронный ресурс] / С. Дадалко, Т. Масюк // Банкаускі веснік. – 2012. – № 19. – С. 38-43. – Режим доступа : <http://www.nbrb.by/bv/articles/9287.pdf>
2. Число мусульман в Украине увеличится втрое [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://inforesist.org/chislo-musulman-v-ukraine-velichitsya-vtroe/>
3. *Abdullah, N.* An Analysis of the Business Challenges Posed Exclusively to Takaful Operators [Electronic resource] / Abdullah Nadwi Mohammad. – Mode of access : <http://ssrn.com/abstract=2217929>
4. *Abdulrahman, K.* An Analysis of the Investment Portfolio Composition of Takaful Undertakings in the GCC and Malaysia [Electronic resource] / Tolefat Abdulrahman Khalil // PhD theses, Durham University, 2008. – Mode of access : <http://etheses.dur.ac.uk/2254/>
5. *Abdulrahman, K.* Takaful Investment Portfolios: A Study of the Composition of Takaful Funds in the GCC and Malaysia [Electronic resource] / Abdulrahman Khalil Tolefat, Mehmet Asutay. – Mode of access : <https://books.google.com.ua>
6. *Amri, K.* Economies of Scope, Organizational Form, and Insolvency Risk: Evidence from the Takaful Insurance Industry [Electronic resource] / Amri Khalid Al and Cummins, David and Weiss, Mary A. // Fox School of Business Research Paper No. 15-050 (December 29, 2014). – Mode of access : <http://ssrn.com/abstract=2559885>
7. Global Takaful Insights 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Global_Takaful_Insights_2014/\\$FILE/EY-global-takaful-insights-2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Global_Takaful_Insights_2014/$FILE/EY-global-takaful-insights-2014.pdf)
8. Guidelines on Investment-Linked Insurance/Takaful Business [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.bnm.gov.my/guidelines/02_insurance_takaful/03_prudential_stds/gl_010_15.pdf
9. *Mohammed, K.* Factors Influencing the Choice of Takaful Over Conventional Insurance: The Case of Malaysia [Electronic resource] / Mohammed Kamil, Dr. Naail and Mat Nor, Norsham Binti // Journal of Islamic Finance, 3 (2), 1-14 (December 15, 2014) – Mode of access : <http://ssrn.com/abstract=2542115>
10. *Said, A.* Does Risk Sharing Model Have Contributed to the Growth of Takaful? / Said Dr. Ali and Grassa Rihab [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ssrn.com/abstract=2543197>
11. The City UK Islamic Finance Report 2015 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.islamicfinance.com/wp-content/uploads/2015/11/TheCityUK-Islamic-Finance-2015-report.pdf>

12. The UK: leading western centre for Islamic finance [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.thecityuk.com/assets/2015/Reports-PDF/The-UK-Leading-Western-Centre-for-Islamic-Finance.pdf>

13. The way forward for Takaful Spotlight on growth, investment and regulation in key markets [Electronic resource]. – Mode of access : http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/xs/Documents/financial-services/fsi_insurance_takaful_2014.pdf

4 References

1. Dadalko, S. & Masiuk, T. (2012). Tsennyye bumagi sukuk: kontsept i tendentsii razvitiya ryinka [Securities Sukuk: concept and market trends]. *Bankauski vesnik*, No. 19, 38-43.

2. Chislo musulman v Ukraine uvelichitsya vtroe [The number of Muslims in Ukraine will increase threefold]. Retrieved from <https://inforesist.org/chislo-musulman-v-ukraine-uvelichitsya-vtroe/>

3. Abdullah, N. (2011). *An Analysis of the Business Challenges Posed Exclusively to Takaful Operators*. Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=2217929>

4. Abdulrahman, K. (2008). *An Analysis of the Investment Portfolio Composition of Takaful Undertakings in the GCC and Malaysia*. Retrieved from <http://etheses.dur.ac.uk/2254/>

5. Abdulrahman Khalil Tolefat & Mehmet Asutay. (2013). *Takaful Investment Portfolios: A Study of the Composition of Takaful Funds in the GCC and Malaysia*. Retrieved from <https://books.google.com.ua>

6. Amri Khalid Al and Cummins, David and Weiss, Mary A. (2014). *Economies of Scope,*

Organizational Form, and Insolvency Risk: Evidence from the Takaful Insurance Industry. Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=2559885>

7. Global Takaful Insights. (2014). Retrieved from [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Global_Takaful_Insights_2014/\\$FILE/EY-global-takaful-insights-2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Global_Takaful_Insights_2014/$FILE/EY-global-takaful-insights-2014.pdf)

8. Guidelines on Investment-Linked Insurance/Takaful Business. Retrieved from http://www.bnm.gov.my/guidelines/02_insurance_takaful/03_prudential_stds/gl_010_15.pdf

9. Mohammed Kamil, Dr. Naail and Mat Nor, Norsham Binti. (2014). *Factors Influencing the Choice of Takaful Over Conventional Insurance: The Case of Malaysia*. Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=2542115>

10. Said Dr. Ali and Grassa Rihab. (2014). *Does Risk Sharing Model Have Contributed to the Growth of Takaful?* Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=2543197>

11. The City UK Islamic Finance Report. (2015). Retrieved from <https://www.islamicfinance.com/wp-content/uploads/2015/11/TheCityUK-Islamic-Finance-2015-report.pdf>

12. The UK: leading western centre for Islamic. (2015). Retrieved from <https://www.thecityuk.com/assets/2015/Reports-PDF/The-UK-Leading-Western-Centre-for-Islamic-Finance.pdf>

13. The way forward for Takaful Spotlight on growth, investment and regulation in key markets. (2014). Retrieved from http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/xs/Documents/financial-services/fsi_insurance_takaful_2014.pdf